

<https://doi.org/10.53656/his2026-4-7-ret>

Reviews and Annotations
Рецензии и анотации

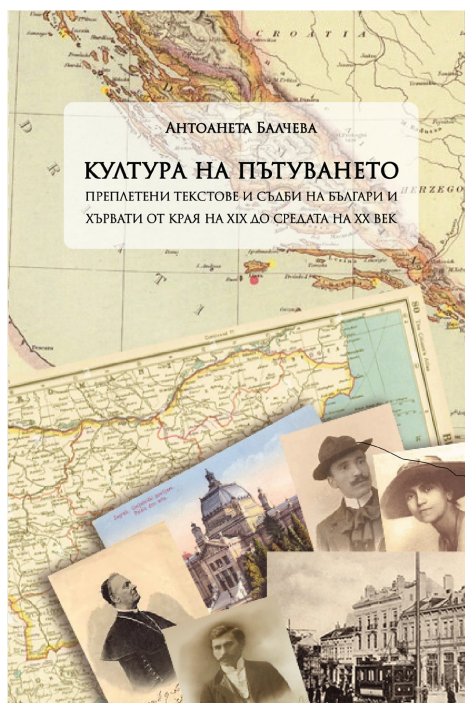
РИТОРИКИ НА ПЪТЯ ПРИ БЪЛГАРИ И ХЪРВАТИ ОТ КРАЯ НА XIX ДО СРЕДАТА НА XX ВЕК

Проф. д-р Милена Георгиева

Институт за изследване на изкуствата – БАН

Книгата „Култура на пътуването. Преплетени текстове и съдби на българи и хървати от края на XIX до първата половина на XX век“ на Антоанета Балчева предлага нов поглед към българо-хърватските културни и литературни общувания през модерната епоха. Трудът е посветен на непроучени до този момент в българската наука теми, свързани с културата на пътуването, отразили взаимния интерес на българските и хърватските елити към културната история на двата народа. Те са изявени в отделни пътеписи, дневници и очерци, документирали техните впечатления в различни по големина публикации.

Изследването си поставя за цел да преосмисли разглеждания феномен като знакова конструкция, провокираща общностните самоидентификации и личностното себеизграждане в словесността на българи и хървати, отваряйки нови пространства за проучване в областта на сравнителното литературознание и свързаните с него въпроси на имагологията, тематологията, рецепцията, функционирането на различни литературни модели. Достоянство на текста е разглеждането на пътешественическата литература като важен компаративистичен извор, позволяващ систематизация и типологизация

на взаимните представи у двата народа, както и на проявените в подбраните образци литературни паралели в културния трансфер на идеи през епохата на модернизма. Прилагането на сравнителния, литературно-историческия и културологичния метод при интердисциплинарния анализ подпомага тълкуването на пътуването като основна познавателна единица в различни области на знанието – литература, философия, социология, психология, и допринася за обогатяване на разностранните аспекти в динамиката на проучваните процеси. На фона на богат емпиричен и теоретичен материал е разгърнато цялостно културно-антропологично изследване с породените от него пространствени и времеви представи, в които са закодирани обичаите, ценностите, традициите, манталитетите, личностните и колективните идентичности на българи и хървати през разглеждания период.

Обговарянето му като философска идея, художествен образ, социална практика е разгледано в четири глави, към които са добавени заключение и обширна библиография.

В първата глава на монографията – *Българо-хърватски диалози от края на XIX и началото на XX век*, са отразени текстове, свързани с взаимното опознаване на двата народа в краевековието, явяващи се проекции на големия наратив на епохата за европеизация и модернизация. Разказът за пътя е обединен от рефлексии към ценностите на наследената култура, към различието, другостта в контекста на наложената от епохата необходимост за разрешаване на националния идеал. Приносен е анализът на пътеписите, дневниците и очерците на Никола Андрич („Два дни в България“), Мариян Алкович („Път: Белград – София – Цариград“), Франьо Хорват-Киш („Видяно и невидяно“), Иван Шишманов („Владика Йосиф Щросмайер. Спомени от една лична среща“; Стефан Бобчев („Майски дни в Загреб“), Александър Божинов („В Загреб“), Андрей Протич („Загребски дни“). За първи път им е направен обстоен анализ, като са открити пресечните им точки с културния дискурс от края на XIX и началото на XX век, част от който е и стремежът на духовните елити за европейско съизмерване в рамките на славянския духовен универсум. Разграничени са модалностите на пътуването, очертани от славянофилския патос и желанието за по-детайлно преосмисляне на националната идентичност.

Респектиращ е стремежът на авторката към пълноценното коментиране на „сагата на ходенето“ като семиотична знакова реалност във втората глава от книгата – *Пътуването – „поезия на модерната цивилизация“*, в която е направен синхронен прочит на специфични културни образци и практики, оформили поетиката на пътя в българския и хърватския модернизъм като архетип на творческия процес, житейско поведение и метатекстуално приключение. Откритото в творбите на Антун Матош и Пенчо Славейков отдалечаване от затворените структури на възрожденския идентификационен код, от унаследените художествени конвенции на миналото е интерпретирано на фона на

субективизацията на пътуването като ключ към себеизграждане, духовно усъвършенстване и извисяване на твореца, бягащ от дисхармонията в живота в света на високите художествени идеали.

Проучването на духовните траектории на българските и хърватските елити през разглеждания период е успешно реализирано в третата глава – *Емоционалното картографиране на „своето“ и „чуждото“*. Коментирането на отделни литературни топоси, артикулирани от реалните и въображаемите маршрути на пътуващите, провокира нови аспекти в динамично променящите се дискурси на познатото и непознатото, изпълнени с митологеми на въображаемото, с нови пространства за проектиране на културна памет и диалог между различни цивилизационни кодове и темпорални пластове.

Особено продуктивна за изследването на феномена като рефлексивен проект за конструиране на идентичност се оказва четвъртата глава – *Риторика на пътуването от 30-те до 60-те години на XX век*. Съпоставителният анализ на текстове от 30-те до 60-те години на XX в. е успешен опит за интерпретирането им в качеството им не само на описания, отразяващи историческите и културните реалии, но и като семантично поле за лично духовно картографиране, за индивидуална себerefлексия и съпреживяване на общото европейско минало и настояще. Критичният преглед на недостатъчно проучените архивни материали и пътеписи на Стилиян Чилингиров („Хърватско и Загреб“ (1943) и Любомир Михайлов („От Черно море до Триглав“ (1939 г.), Олга Чавова („Скитница“), на Богдана Дочова („Под сянката на пиниите“) и Вера Плочева („Из Югославия“) разкрива нови аспекти от диалога на авторите с традицията и новите урбанистични решения в условията на забързаното технологично време, на изявения стилистически плурализъм на естетически критерии, практики и културни кодове.

В оптиката на цялостната философия на физическото и духовното скиталчество, осъществено от представителките на „нежния пол“, са разчетени и посветените на страната ни пътеписи на Весна Парун. Изцяло нов прочит и нов подход е реализиран при разглеждането на създадените имаголожки картини, представени като метатекст на автобиографичния ѝ дискурс или метафоричен образ на нейните философски проникновения, на изминатия през годините житейски път.

Особен акцент в отделните части на книгата е поставен и върху социалните практики, свързани със света на пътуването. В историята на всекидневния живот те са неотлъчно свързани със състоянието на пътищата и пътеките, парите, възможностите за превоз, гостилниците и местата за пренощуване, храната и пиенето, вещите на пътешественика, обществото и литературата по пътя. Откроените в текстовете примери, свързани със споделения опит на пътешествениците, докосват редица акорди, зад които се долавя както ускореният ритъм с дисонансите и безпокойството на мо-

дерния свят, така и проникването на нови ценности в психологическите и социалните структури.

Извършените в изследването анализи и наблюдения провокират осмислянето на зададените от хронотопа на пътя пространства на физическото и фикционалното, пораждащи богата мрежа от микроистории в рамката на макроисторията. Преплетените текстове и съдби на българи и хървати от края на XIX в. до първата половина на XX в., обект на настоящото проучване, са интерпретирани като част от една доказала се във времето диалогичност, добила отчетливо изражение през модерната епоха, когато пътуването се утвърждава като модел за трансформация, метафора за творческо обновление, самопознание и стремеж към универсалност и космополитност.

ЛИТЕРАТУРА

БАЛЧЕВА, А., 2025. *Култура на пътуването. Преплетени текстове и съдби на българи и хървати от края на XIX до средата на XX век.* София: Институт за балканистика с Център по тракология. ISBN 978-619-7179-64-4.

REFERENCES

BALCHEVA, A., 2025. *Kultura na patuvaneto. Prepleteni tekstove i sadbi na balgari i harvati ot kraya na XIX do sredata na XX vek.* Sofia: Institut za balkanistika s Tsentar po trakologiya. ISBN 978-619-7179-64-4.

RHETORICS OF TRAVEL AMONG BULGARIANS AND CROATS FROM THE LATE 19TH TO THE MID-20TH CENTURY

✉ **Prof. Dr. Milena Georgieva**

Institute of Art Studies – Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria
E-mail: mggeorgieva@mail.bg